

Το προσωπικό αρχείο του Ιωάννη Μεταξά στην Κεντρική Υπηρεσία των Γενικών Αρχείων του Κράτους.

του Γιάννη Γκλαβίνα – Ελένης Θεοδωροπούλου.

Ο Ιωάννης Μεταξάς είναι αναμφισβήτητα από τις προσωπικότητες εκείνες που διαμόρφωσαν με τη στάση τους και τις επιλογές τους την ελληνική ιστορία του πρώτου μισού του 20ου αιώνα. Από τους Βαλκανικούς Πολέμους, τον Εθνικό Διχασμό, τις πολιτικές διαμάχες βασιλοφρόνων και οπαδών της αβασίλευτης δημοκρατίας, τα στρατιωτικά κινήματα του Μεσοπολέμου έως την επιβολή της δικτατορίας της 4ης Αυγούστου και τον ελληνοϊταλικό πόλεμο του 1940-1941, ο Μεταξάς άφησε ανεξίτηλα τη σφραγίδα του. Η προσωπικότητα και η πολιτεία του, στη σφαίρα, κυρίως, της δημόσιας ιστορίας, προκαλεί έντονες διαφωνίες, που σχετίζονται με την χρήση της ιστορίας για ιδεολογικούς ή πολιτικούς λόγους.

Στον αντίποδα των διθυραμβικών κρίσεων για το πρόσωπο του Μεταξά που επικεντρώνονται στην περίοδο του 1936-1941 και κυρίως στην

επιτυχή πολεμική προετοιμασία της χώρας, το «ΟΧΙ» στο ιταλικό τελεσίγραφο και σε κάποια φιλολαϊκά μέτρα του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου, λησμονώντας το ρόλο του στην περίοδο του Εθνικού Διχασμού και το γεγονός ότι ήταν επικεφαλής ενός δικτατορικού καθεστώτος, αλλά και των αφοριστικών ταυτίσεων της δικτατορίας του με τη φασιστική Ιταλία και τη ναζιστική Γερμανία που παραγνωρίζουν τον ατελή φασισμό του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου και τις διαφορές με την Ιταλία του Μουσολίνι και τη Γερμανία του Χίτλερ, για να μελετήσει κανείς την προσωπικότητα του Μεταξά, την ιδεολογική του συγκρότηση και τις πολιτικές του επιλογές, θα πρέπει να ανατρέξει στα έγγραφα του προσωπικού του αρχείου, αλλά και στους τίτλους των βιβλίων της προσωπικής του βιβλιοθήκης.

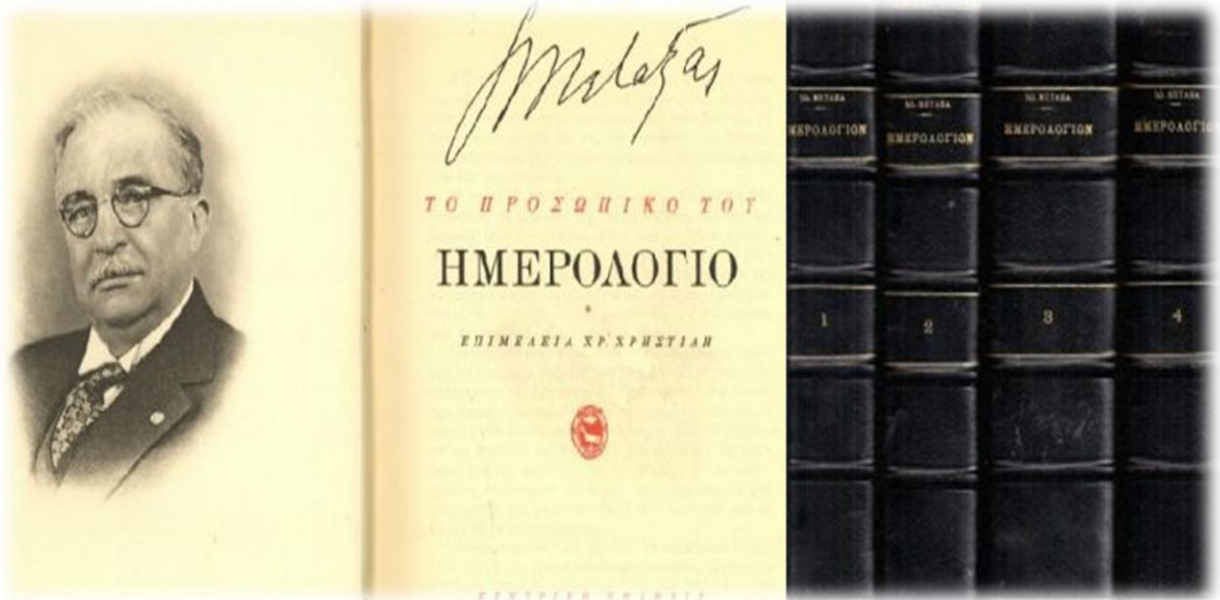
Το προσωπικό αρχείο του Ιωάννη Μεταξά φυλάσσεται στην Κεντρική Υπηρεσία των Γενικών Αρχείων του Κράτους. Το δώρισαν τμηματικά το 1953, 1961 και το 1971 η χήρα του Ιωάννη Μεταξά, Λέλα και η κόρη του, Λουκία. Το αρχείο αποτελείται από 130 φακέλους, ενώ η ταξινόμησή του και η σύνταξη του καταλόγου, που το συνοδεύει, έγινε από την Λουκία Μεταξά. Χρονικά καλύπτει την περίοδο 1834 – 1977, με τον κύριο όγκο του υλικού να αφορά την περίοδο 1893-1941. Είναι προφανές, ότι το αρχείο περιλαμβάνει υλικό πριν από τη γέννηση του Μεταξά το 1871 στην Ιθάκη και μετά τον θάνατό του το 1941, υλικό που σχετίζεται με τους γονείς και προγόνους του Μεταξά και με έγγραφα που συνέταξαν μετά το 1941 η σύζυγος του Λέλα και η κόρη του Λουκία. Η βιβλιοθήκη του Μεταξά, που αποτελείται από περίπου 2.500 βιβλία, δωρίστηκε το 1945 από τη σύζυγο και τις κόρες του στη Βιβλιοθήκη της Βουλής, με την αλληλογραφία της δωρεάς, το πρωτόκολλο παράδοσης παραλαβής και τον κατάλογο των 2.500 βιβλίων να βρίσκεται και στο αρχείο Μεταξά στα ΓΑΚ. Μια ανάγνωση των τίτλων των βιβλίων απόκαλύπτει την ευρύτητα του πνεύματος του ανθρώπου, την βαθιά του μόρφωση και τις λογοτεχνικές του ανησυχίες. Οι ανησυχίες αυτές απότυπώνονται και στο αρχείο, αφού υπάρχουν φάκελοι με το σενάριο μιας κωμωδίας με τον τίτλο «24 ώρες αργοπορία» υπογεγραμμένο από τον Μεταξά και σκίτσα του ίδιου, που απεικονίζουν τοπία με τα περισσότερα να έχουν πραγματοποιηθεί κατά τη διάρκεια της εξορίας του στην Κορσική και την Ιταλία, την τριετία 1917-1920.

Η έδρα της Κεντρικής Υπηρεσίας των Γενικών Αρχείων του Κράτους στο Παλαιό Ψυχικό.

Επιστρέφοντας στο αρχείο Μεταξά, θα πρέπει να σημειωθεί ότι πρόκειται για ένα ιδιωτικό αρχείο και όχι για κάποιο υπηρεσιακό αρχείο, που παρήχθη από κάποια γραμματεία υπουργείου ή από το πολιτικό γραφείο του πρωθυπουργού. Συνεπώς, αποτελείται ως επί το πλείστον από ιδιωτική αλληλογραφία με μέλη της οικογενείας του και φίλους ή πολιτικούς συνοδοιπόρους, ενώ τα υπηρεσιακά έγγραφα και υπομνήματα υπουργείων και υπηρεσιακών παραγόντων είναι εμφανώς λιγότερα, με αρκετά από αυτά υπό μορφή αντιγράφων. Στο πλαίσιο αυτό, διασώζεται αλληλογραφία του Μεταξά με τη σύζυγο του Λέλα και τις κόρες του Λουκία (Λουλού) και Ιωάννα (Νανά), επιστολές από συγγενείς της Λέλας Μεταξά το γένος Χατζηγιάννου, από άλλους συγγενείς και επιστολικά δελτάρια φίλων, με το μεγαλύτερο μέρος του παραπάνω υλικού να αφορά ζητήματα οικογενειακών υποθέσεων και κοινωνικών συναναστροφών, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι λείπουν τα σχόλια για τα τεκταινόμενα στην πολιτική σκηνή της Ελλάδας ή τις εξελίξεις σε πολεμικά μέτωπα και τη διεθνή διπλωματική κονίστρα. Διασώζονται ακόμη και τεκμήρια, τα οποία αφορούν τον πατέρα του Μεταξά και τους προγόνους τους, όπως η απονομή του Αργυρού Σταυρού των Ιπποτών από τον βασιλιά Όθωνα στο Ιωάννη Νικολάου Μεταξά και απόφαση του Ηνωμένου Κράτους των Ιονίων Νήσων για απονομή του τίτλου του κόμη στην οικογένεια Μεταξά. Ως ιδιωτικό αρχείο, το αρχείο Μεταξά, διασώ-

ζει το περίφημο ημερολόγιο του Μεταξά, καθώς και πλήθος από ατζέντες και σημειωματάρια όπου ο ίδιος κατέγραφε διάφορες σκέψεις του. Το ημερολόγιο του Μεταξά αποτυπώνει εύγλωττα τον χαρακτήρα και τις εμμονές του – για παράδειγμα σχετικά με το ύψος του – το παρασκήνιο των πολιτικών του επιλογών, τους φόβους και τις προσδοκίες του.

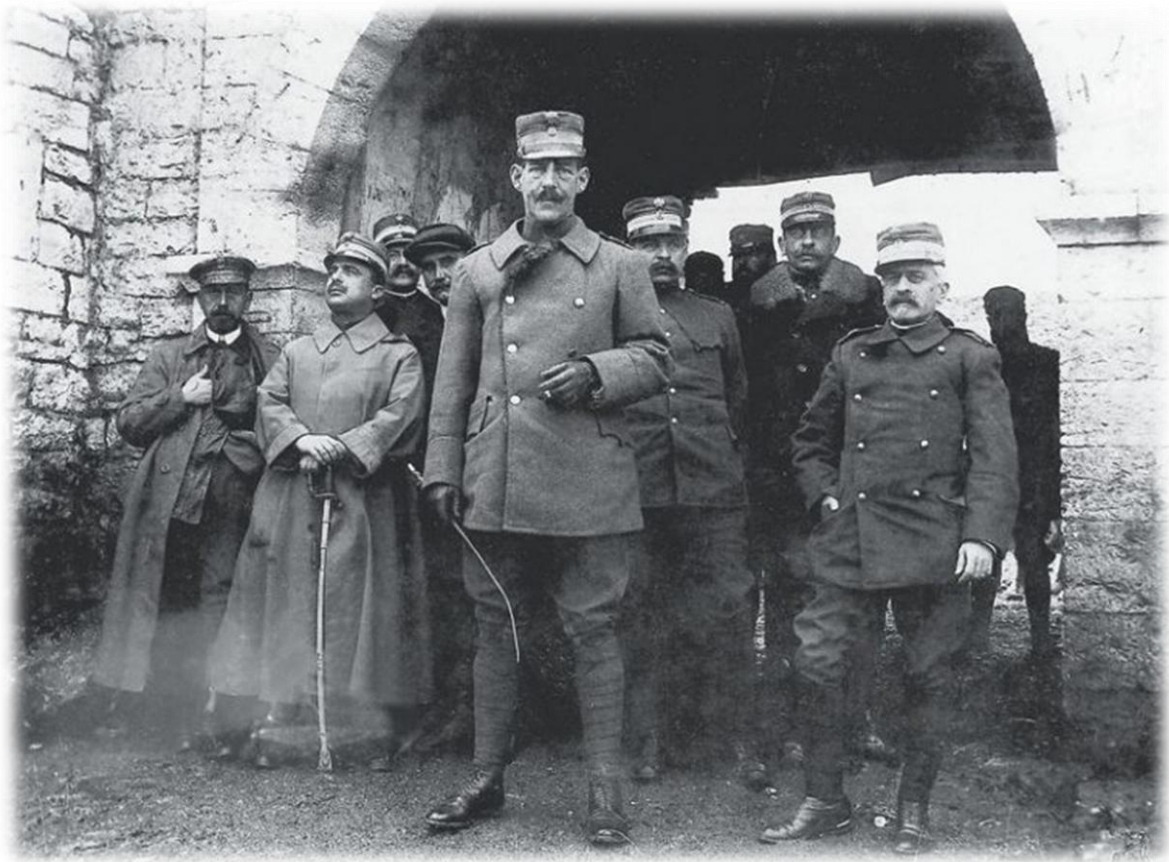
Ι. Μεταξάς, Το Προσωπικό του Ημερολόγιο.

Στην παρούσα σύντομη παρουσίαση του αρχείου δεν θα γίνει ιδιαίτερη αναφορά στο ημερολόγιο και τις ατζέντες με τις σκέψεις του Μεταξά που, άλλωστε, έχουν εκδοθεί, αλλά θα δοθεί έμφαση στο όχι και τόσο γνωστό υλικό του αρχείου. Σημειώνεται, ωστόσο, ότι τα πρωτότυπα ημερολόγια με το μικρό τους μέγεθος, τον γραφικό χαρακτήρα και τις σημειώσεις περιθωρίου δίνουν πρόσθετες πληροφορίες για την ιδιοσυγκρασία του Μεταξά. Ειδικότερα, θα γίνει προσπάθεια να παρουσιαστεί το υλικό του αρχείου με γνώμονα τους σταθμούς του στρατιωτικού και πολιτικού βίου του Ιωάννη Μεταξά, χωρίς να θίγονται ζητήματα της οικογενειακής του ζωής. Ας επισημανθεί ότι η ταξινόμηση του αρχείου δεν έχει πάντα διακριτές θεματικές ή χρονολογικές ενότητες, ζήτημα που θα επιλυθεί από την αναλυτικότερη περιγραφή του περιεχομένου του αρχείου, η οποία σύντομα ολοκληρώνεται.

Για την περίοδο της στρατιωτικής σταδιοδρομίας του Μεταξά, από την είσοδο του στη Σχολή Ευελπίδων το 1885 μέχρι την ανάληψη της αρχηγίας του Γενικού Επιτελείου (Επιτελική Υπηρεσία Στρατού) τον Φεβρουάριο του 1915, το αρχείο περιλαμβάνει διάσπαρτα τεκμήρια. Για την εποχή των σπουδών στη Στρατιωτική Ακαδημία του Βερολίνου το

διάστημα 1899-1902, υπάρχει φάκελος με εργασίες, επιτελικούς χάρτες και σημειώσεις, όλα στα γερμανικά, που σχετίζονται με τη φοίτησή του στην Ακαδημία. Παράλληλα, σε φάκελο με διάφορα πιστοποιητικά του στρατιωτικού και πολιτικού του βίου, διασώζονται πιστοποιητικά βαθμολογίας, φύλλα χαρακτηρισμού και εκθέσεις υπηρεσίας, τα οποία εκδόθηκαν από τη Στρατιωτική Ακαδημία του Βερολίνου. Σε άλλο φάκελο υπάρχουν οι χειρόγραφες σημειώσεις του Μεταξά με ημερολογιακή κατάγραφή των μαθημάτων στρατιωτικής τακτικής και ιστορίας που παρέδιδε ο ίδιος την περίοδο 1907-1909 στον μετέπειτα βασιλιά Γεώργιο Β΄, στο πλαίσιο της στρατιωτικής εκπαίδευσης του τελευταίου. Για την περίοδο της θητείας του στο Επιτελείο και τη σημαντική συμβολή του στις επιχειρήσεις των Βαλκανικών Πολέμων, ιδίως της κατάληψης του φρουρίου του Μπιζανίου στα Ιωάννινα, αλλά και τις διαπραγματεύσεις που ανέλαβε για τη σύναψη συνθήκης ειρήνης με την Οθωμανική Αυτοκρατορία στο Λονδίνο ως στρατιωτικός σύμβουλος του Βενιζέλου, όπως επίσης και πριν από την έκρηξη του πολέμου για τη σύναψη στρατιωτικής συμμαχίας με τη Βουλγαρία, το αρχείο δεν διαθέτει κάποιες μεγάλες ενότητες, παρά μόνο διάσπαρτα τεκμήρια. Μεταξύ άλλων, διατηρείται, έγγραφο του βασιλιά Γεωργίου του Α΄ για τον διορισμό του Μεταξά ως πληρεξούσιου για τις διαπραγματεύσεις υπογραφής συνθήκης ειρήνης με την Οθωμανική Αυτοκρατορία το 1912, έγγραφο του Βενιζέλου για την άμεση επιστροφή του Μεταξά από το Λονδίνο στο Επιτελείο του Στρατού Μακεδονίας και Ηπείρου, σχετικά τηλεγραφήματα του αρχηγού του Επιτελείου Δούσμανη, χάρτες που μελέτησε ο Μεταξάς για να σχεδιάσει την επιχείρηση κατάληψης του Μπιζανίου το 1913 καθώς και το Βασιλικό Διάταγμα απονομής στον Μεταξά του Χρυσού Σταυρού του Σωτήρος τον Οκτώβριο του 1913. Από τη θητεία στο Επιτελείο υπάρχουν στο αρχείο διάφορα υπομνήματα και εκθέσεις που ο ίδιος υπέβαλε στον πρωθυπουργό Ελευθέριο Βενιζέλο ή στον αρχηγό του Επιτελείου, στρατηγό Βίκτωρα Δούσμανη, όπως, για παράδειγμα, υπόμνημα για τη λειτουργία της γαλλικής στρατιωτικής αποστολής μετά το πέρας των Πολέμων, σχέδια για την προοπτική ελληνοτουρκικής σύγκρουσης, για την κατάληψη των Δαρδανελίων από τον ελληνικό στρατό, για τη στάση της Ελλάδας σε ενδεχόμενο εξόδου της Βουλγαρίας από την ουδετερότητα και επίθεσης κατά της Σερβίας, για τη συνδρομή της Ελλάδας στη Σερβία μετά την αυστριακή επίθεση, αλλά και καταγραφή της συνομιλίας Μεταξά – Βενιζέλου τον Ιούλιο του 1914 για τη θέση της Ελλάδας έπειτα την έκρηξη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου και την πρόβλεψη του

τελικού νικητή της αναμέτρησης (Μεταξας και Δούσμανης υπογράμμιζαν τη στρατιωτική υπεροχή της Γερμανίας).

Η πολιορκία των Ιωαννίνων (1913). Ο Κωνσταντίνος διακρίνεται με τα στελέχη του Γενικού Επιτελείου. Ο Μεταξάς εικονίζεται δεύτερος από αριστερά.

Για τον κομβικό ρόλο του Μεταξά στον Εθνικό Διχασμό και στη σύγκρουση Βενιζέλου και βασιλιά Κωνσταντίνου, εκτός από τις ημερολογιακές καταγραφές, το αρχείο περιλαμβάνει το σχέδιο του διαβόητου υπομνήματος για τη μη συμμετοχή της Ελλάδας στο πλευρό των συμμάχων της Αντάντ στην επιχείρηση κατάληψης των Δαρδανελίων, το οποίο υπέβαλε στον πρωθυπουργό Βενιζέλο τον Φεβρουάριο του 1915 με την ιδιότητα του αρχηγού του Επιτελείου, καθώς και το σχέδιο της επιστολής παραίτησης και αποστρατείας του Μεταξά, ενέργεια που αντέστρεψε την αρχική συναίνεση του Κωνσταντίνου στην πρόταση του Βενιζέλου να συμμετάσχει η Ελλάδα στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, συμπράττοντας με τις δυνάμεις της Αντάντ. Για την ίδια κρίσιμη για τον Εθνικό Διχασμό περίοδο των αρχών του 1915, το αρχείο περιλαμβάνει καταγραφές συνομιλιών του Μεταξά με τον Βενιζέλο τον Ιανουάριο του ιδίου έτους και σχέδια επιστολών του προς τον πρωθυπουργό Γούναρη σχετικά με τις διαφορετικές απόψεις του Επιτελείου ως προς τη συμμε-

τοχή της Ελλάδας σε εκστρατεία στη Μικρά Ασία πριν από τον Φεβρουάριο του 1915. Συμπεριλαμβάνονται, επίσης, υπομνήματα και κατάγραφές συνομιλιών του Μεταξά με τον βασιλιά τους μήνες Μάρτιο και Απρίλιο σχετικά με το ενδεχόμενο εξόδου της Ελλάδας από την ουδετερότητα. Είναι άλλωστε γνωστό, ότι ο Μεταξάς, μαζί με τον Στρέιτ και τη βασίλισσα Σοφία, ήταν εκείνοι που επηρέαζαν περισσότερο τον Κωνσταντίνο. Τα επιτελικά σχέδια του Μεταξά για την στρατιωτική κατάσταση στο Βαλκανικό Μέτωπο και τη στάση της Ελλάδας συνεχίζονται μετά την επάνοδό του στο Επιτελείο τον Οκτώβριο του 1915. Υφίσταται, για παράδειγμα, επιτελικό σχέδιο του Μεταξά για τη διάταξη του ελληνικού στρατού που θα έμενε αδρανής σε περίπτωση που οι Γερμανοί και οι σύμμαχοι τους επιχειρούσαν εισβολή εντός της ελληνικής επικράτειας, προκειμένου να εκδιώξουν τους Αγγλογάλλους.

Για την περίοδο από τη δημιουργία των Συνδέσμων Επιστράτων, την κήρυξη του κινήματος της Εθνικής Αμύνης, των «Νοεμβριανών» και την εκδίωξη του βασιλιά Κωνσταντίνου από τον συνασπισμό της Αντάντ, το αρχείο διασώζει ελάχιστα τεκμήρια. Χαρακτηριστικά, στην αλληλογραφία με τη σύζυγό του Λέλα, στην επιστολή της 2ας Δεκεμβρίου 1920 από το Αργοστόλι, ο Μεταξάς γράφει για τους Επίστρατους «...Ιδίως η κύρια ζύμη του [του ελληνικού λαού], θαυμάσια ζύμη είναι οι επίστρατοι. Και θα είναι αιωνία δόξα μου η οργάνωσίς των». Ενδεικτικό παράδειγμα ότι στην αλληλογραφία του Μεταξά με την οικογένειά του παρεισφρέουν και ζητήματα εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής. Αντίθετα, υπάρχει πληθώρα τεκμηρίων στο αρχείο για την περίοδο 1917-1920, όταν ο Μεταξάς εξορίστηκε στην Κορσική, παίρνοντας μαζί του και την οικογένειά του, προτού διαφύγει, τον Δεκέμβριο του 1918, στην Ιταλία (Κάλιαρι αρχικά και κατόπιν Σιένα και Φλωρεντία).

Οι Έλληνες εξόριστοι της Κορσικής στο ξενοδοχείο όπου διέμεναν στο Αιάκειο (1917).

Για το παραπάνω χρονικό διάστημα υπάρχει στο αρχείο το αλφαβητάριο που δημιούργησε ο Μεταξάς στο Αιάκειο της Κορσικής για να διδάξει ελληνικά στα παιδιά του, ημερολόγιο της Λέλας Μεταξά με καταγραφές από τον βίο της οικογένειάς της την περίοδο της εξορίας καθώς και φάκελος που περιλαμβάνει επιστολές, αντίγραφα ή σχέδια επιστολών του Μεταξά, της Λέλας Μεταξά και του Γεωργίου Πεσμαζόγλου, ανάμεσα στα οποία και κάποια προς τον Γάλλο πρωθυπουργό Κλεμανσώ, τον πρωθυπουργό της Ιταλίας Ορλάντο και τον Ιταλό υπουργό Εξωτερικών Τιττόνι. Αφορούν, κυρίως, στην απόδρασή τους από την Κορσική στην Ιταλία και την εκεί μετάβαση των συζύγων τους καθώς και στη στάση της γαλλικής, ιταλικής και ελληνικής κυβέρνησης έναντι των εξορίστων. Για την ίδια, πάντοτε, περίοδο, διασώζεται και αλληλογραφία του Μεταξά με τη βασίλισσα Σοφία. Αμφότεροι εκφράζουν, μέσα σε αυτήν, τη δυσφορία και την απορία τους για την ήττα της Γερμανίας στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Ειδικότερα η Σοφία σημειώνει ότι η ανθρωπότητα βρίσκεται σε παραφροσύνη που μεταδόθηκε από τους μπολσεβίκους, ενώ ο Μεταξάς προβλέπει ότι ο Βενιζέλος δεν θα προβεί σε εκλογές, προκειμένου να μην εκφραστεί η λαϊκή θέληση εναντίον της «βενιζελικής τυραννίας». Η φιλία με τη βασίλισσα Σοφία και η προσήλωση του Μεταξά στον θεσμό της βασιλείας αποτυπώνεται και από τους φακέλους του αρχείου, που περιλαμβάνουν τις συνεντεύξεις, τις οποίες έλαβε ο δημοσιογράφος Σπυρίδων Μινώτος από διάφορα άτομα, με σκοπό να αναδείξει την προσωπικότητα και τη δράση της βασίλισσας Σοφίας.

Με την ήττα του Βενιζέλου στις εκλογές του Νοεμβρίου του 1920 και την επάνοδο του βασιλιά Κωνσταντίνου τον επόμενο μήνα, ο Μεταξάς επιστρέφει στην Ελλάδα, επισκεπτόμενος Αθήνα και Κεφαλονιά. Το θριαμβευτικό κλίμα της επιστροφής από την εξορία, ο Μεταξάς το αποτυπώνει στην αλληλογραφία με τη σύζυγό του, που παρέμενε ακόμη στη Φλωρεντία. Στο αρχείο περιλαμβάνεται και η καταγραφή από τον Μεταξά της συνομιλίας του τον Μάρτιο του 1921 με τον πρωθυπουργό Δημήτριο Γούναρη, τον υπουργό Οικονομικών Πρωτοπαπαδάκη, τον υπουργό Στρατιωτικών Θεοτόκη και τον συμφοιτητή του στο Βερολίνο συνταγματάρχη Αθανάσιο Εξαδάκτυλο, όταν του προτάθηκε να επανέλθει στο Επιτελείο ή να αναλάβει τη γενική διοίκηση του στρατού στη Μικρά Ασία. Ο Μεταξάς αρνήθηκε εμμένοντας στις απόψεις του 1915 ότι δεν είναι δυνατόν να κερδηθεί ο πόλεμος, χαρακτηρίζοντας, μάλιστα, τη

Μικρασιατική Εκστρατεία κατακτητική πολιτική. Για την ίδια περίοδο, το αρχείο διασώζει και τη γνωστή επιστολή του αδερφού του βασιλιά Κωνσταντίνου, πρίγκιπα Ανδρέα, που στέλνει από τη Σμύρνη στον Μεταξά, τον οποίο μάλιστα αποκαλεί «Γιαννάκη», όπου συμπυκνώνεται η απέχθεια και το μίσος των αντιβενιζελικών προς τον μικρασιατικό Ελληνισμό σημειώνοντας ότι λόγω των βενιζελικών τους φρονημάτων «Θα ήξιζε πράγματι να παραδώσωμεν την Σμύρνην εις τον Κεμάλ διά να τους πετσοκόψη όλους αυτούς τους αχρείους». Τις πληροφορίες για την κρίσιμη κατάσταση του στρατεύματος στη Μικρά Ασία και για το γεγονός ότι επίκειτο τουρκική επίθεση την οποία θα ήταν αδύνατον να απόκρουσουν οι ελληνικές δυνάμεις, που πληροφορείται ο Μεταξάς από τον πρίγκιπα Ανδρέα, τις διαβιβάζει με επιστολή του τον Δεκέμβριο του 1921 στον πρωθυπουργό Πέτρο Πρωτοπαπαδάκη.

Από την άνοιξη του 1921, ο Μεταξάς αρχίζει επαφές για την ίδρυση πολιτικής κίνησης που το φθινόπωρο του 1922 έλαβε το όνομα Κόμμα των Ελευθεροφρόνων. Ένα κόμμα βασιλοφρόνων και αντιβενιζελικών, εναλλακτική πρόταση σε σχέση με τα χρεοκοπημένα κόμματα της αντιβενιζελικής παράταξης και το οποίο δεν έφερε το άγος της Μικρασιατικής Καταστροφής. Το κόμμα του Μεταξά διέθετε όλες τις προϋποθέσεις να κυριαρχήσει στον αντιβενιζελικό χώρο και να τον εκπροσωπήσει στις εκλογές του 1923, εάν ο Μεταξάς δεν είχε στηρίξει το κίνημα των Λεοναρδόπουλου-Γαργαλίδη, τον Οκτώβριο του 1923 σε βάρος της επαναστατικής στρατιωτικής κυβέρνησης του 1922. Για την πολιτική αυτή δράση του Μεταξά την περίοδο 1922-1923, εκτός από επιστολές πολιτικής στήριξης, σημαντική είναι η αλληλογραφία με το ηγετικό στέλεχος του κόμματος και διευθυντή του υπουργείου Εθνικής Οικονομίας Ιωάννη Σπετσιώτη. Διασώζεται, επίσης, αλληλογραφία του Μεταξά με τον Γονατά για ένα περιστατικό λογοκρισίας από το στρατιωτικό καθεστώς στην εφημερίδα του κόμματος των Ελευθεροφρόνων Τα Χρονικά στις αρχές του Οκτωβρίου του 1923, με τον Μεταξά να κατηγορεί τον Γονατά για στέρηση δικαιωμάτων και ελευθεριών και για μετατροπή της Ελλάδας από κράτος δικαίου σε κράτος βίας. Οι αντιφάσεις στην πολιτεία και τις απόψεις του Μεταξά είναι πολλές, εάν κανείς δεν περιοριστεί μόνο στην περίοδο του ελληνοϊταλικού πολέμου. Ως προς το κίνημα Λεοναρδόπουλου-Γαργαλίδη στο αρχείο του Μεταξά υπάρχει ένα άλμπουμ που φέρει τον τίτλο «Ανάμνησις κρίσιμων ημερών Οκτωβρίου 1923». Περιλαμβάνει αποκόμματα εφημερίδων αναφερόμενα στις έρευνες για τη σύλληψη του Μεταξά και στη διαφυγή του τελευταίου στην Ιταλία.

Το κίνημα Γονατά-Πλαστήρα (1922)

Ο Μεταξάς επέστρεψε στην Ελλάδα το 1924. Υπήρξε επικεφαλής, μαζί με τον Παναγή Τσαλδάρη, στον αγώνα των αντιβενιζελικών υπέρ της δυναστείας στο δημοψήφισμα του 1924, με τον Μεταξά να αναγνωρίζει, παρά ταύτα, το αποτέλεσμα υπέρ της αβασίλευτης δημοκρατίας. Στις εκλογές του 1926, το Κόμμα των Ελευθεροφρόνων εκλέγει 52 βουλευτές και συμμετέχει στην οικουμενική κυβέρνηση Ζαΐμη, αναλαμβάνοντας αρχικά τα υπουργεία Συγκοινωνιών και Δικαιοσύνης και μετά την απόχώρηση του Λαϊκού Κόμματος και τα υπουργεία Παιδείας και Εθνικής Οικονομίας. Ο ίδιος ο Μεταξάς διετέλεσε υπουργός Συγκοινωνιών. Για την συγκεκριμένη αυτή υπουργική θητεία, υπάρχουν στο αρχείο αρκετά έγγραφα, μελέτες, κείμενα συμβάσεων, στοιχεία εργοληπτικών εταιρειών και σχετικές αγορεύσεις του Μεταξά στο Κοινοβούλιο για τις συμβάσεις οδοποιίας, ιδιαίτερα για τη μη καταγγελία της σύμβασης που είχε υπογράψει η δικτατορία Πάγκαλου με τη βρετανική εταιρεία Power and Traction και η οποία περιείχε εξαιρετικά ευνοϊκούς όρους για την επιχείρηση, καθώς και για την ανάθεση ενός μεγάλου έργου οδοποιίας στην εταιρεία του επιχειρηματία Μακρή, αν και η προσφορά του ήταν μεγαλύτερη από εκείνη άλλων εταιρειών. Για την ίδια περίοδο, διασώζονται λίστες με υπομνήματα πολιτών, σωματείων και οργανώσεων, καθώς και κατάσταση με στοιχεία των βουλευτών του Κόμματος των Ελευθεροφρόνων.

Οι εσωκομματικές διενέξεις και οι επιλογές του Μεταξά μειώνουν την κοινοβουλευτική δύναμη των Ελευθεροφρόνων. Έτσι, στις εκλογές του 1928 και 1929 (για τη Γερουσία) το ποσοστό του κόμματος κατρακυλά, με τον Μεταξά να σημειώνει στο ημερολόγιο του «Αποκτώ την πεποίθησιν ότι αδύνατον να προοδεύσωμεν με κοινοβουλευτικόν πολίτευμα». Στις εκλογές του 1932 το κόμμα των Ελευθεροφρόνων κατόρθωσε να εκλέξει μόνο 3 βουλευτές, αλλά παρ' όλα αυτά ο Μεταξάς συμμετέχει στην κυβέρνηση Τσαλδάρη, αναλαμβάνοντας το υπουργείο Εσωτερικών. Μετά τα αποτελέσματα των εκλογών του 1933 ο Μεταξάς στηρίζει εκ νέου την κυβέρνηση Τσαλδάρη. Μέχρι το αποτυχημένο βενιζελικό κίνημα του Μαρτίου 1935, ακολουθεί μια σειρά γεγονότων, που οξύνουν τα πολιτικά πάθη και επαναφέρουν την πολιτική ζωή στην εποχή του Εθνικού Διχασμού: το αποτυχημένο πραξικόπημα του Πλαστήρα το 1933, η απαίτηση των ακραίων αντιβενιζελικών, με επικεφαλής τον Μεταξά, για την παραπομπή του Βενιζέλου ως ηθικού αυτουργού και συνεργού του πραξικοπήματος, η απόπειρα δολοφονίας κατά του Βενιζέλου που οργανώθηκε από τον διοικητή της Γενικής Ασφάλειας Ι. Πολύχρονοπουλο τον οποίο είχε διορίσει ο Τσαλδάρης, οι προσπάθειες της αντιβενιζελικής κυβέρνησης να συγκαλύψει το έγκλημα της απόπειρας δολοφονίας, το νομοσχέδιο για το εκλογικό σύστημα, η προσπάθεια μεταβολής της σύνθεσης των ενόπλων δυνάμεων, η αρθρογραφία που εγκαινίασαν Βενιζέλος και Μεταξάς, αναφερόμενοι στα γεγονότα της περιόδου 1915-1922. Για τα παραπάνω, το αρχείο του Μεταξά περιλαμβάνει τα πρακτικά των συνεδριάσεων της Βουλής των Ελλήνων στις 15 και 17 Μαΐου 1933, όταν ο Βενιζέλος υπερασπίζεται τον εαυτό του κατά των κατηγοριών, ιδίως του Μεταξά, για συνενοχή στο πραξικόπημα του Πλαστήρα, επιστολή του Μεταξά προς τον Τσαλδάρη με την οποία γνωστοποιεί την παραίτηση από την κυβέρνηση του υπουργού του Κόμματος των Ελευθεροφρόνων Τουρκοβασίλη λόγω της διαφωνίας σχετικά με την αμνήστευση του Βενιζέλου, τη συμπληρωματική κατάθεση του Βενιζέλου στον ανακριτή για την απόπειρα δολοφονίας του και τη μηνυτήρια αναφορά του Μεταξά κατά του Βενιζέλου με τις κατηγορίες της ψευδούς καταμηνύσεως και ψευδορκίας για την εμπλοκή του Μεταξά στην απόπειρα δολοφονίας του Βενιζέλου. Διασώζονται, επίσης, διάφορα απόκόμματα εφημερίδων για ζητήματα εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής καθώς και της στρατιωτικής επετηρίδας.

Βουλευτική ταυτότητα (Φεβρουάριος 1936).

Για το κίνημα του 1935 και όσα επακολούθησαν, υπάρχει σχέδιο επιστολής του Μεταξά προς τον Τσαλδάρη με ημερομηνία 12 Μαρτίου 1935, όπου ο συντάκτης αναλύει τις ενέργειες που πρέπει να κάνει η κυβέρνηση για να εξασφαλίσει την πολιτική επικράτηση των αντιβενιζελικών, όπως την εκκαθάριση στρατεύματος και δημοσίων υπηρεσιών από τους αντιφρονούντες. Στο ίδιο πλαίσιο, διασώζονται στο αρχείο σχέδια της επιστολής παραίτησης του Μεταξά από την κυβέρνηση Τσαλδάρη όπως δημοσιεύτηκε αργότερα στον Τύπο, καθώς και σχέδιο επιστολής προς τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας Αλέξανδρο Ζαΐμη, με την οποία διαμαρτυρόταν για την προκήρυξη εκλογών δίχως την προηγούμενη άρση της κατάστασης έκτακτης ανάγκης και της λογοκρισίας. Ακολουθούν οι εκλογές του 1935, η ανατροπή με πραξικόπημα της κυβέρνησης Τσαλδάρη τον Οκτώβριο και η επιβολή της στρατιωτικής δικτατορίας του Κονδύλη, που κηρύσσει την παλινόρθωση της Μοναρχίας και την επικυρώνει με νόθο δημοψήφισμα. Στις εκλογές του Ιανουαρίου του 1936, βενιζελικοί και αντιβενιζελικοί αναδεικνύονται κοινοβουλευτικά ισοδύναμοι, με το ΚΚΕ να έχει το ρόλο του ρυθμιστή για το σχηματισμό κυβέρνησης. Οι αποτυχημένες διαπραγματεύσεις των δύο μεγάλων κομμάτων να σχηματίσουν βιώσιμη κυβέρνηση συνεργασίας οδήγησαν, ως γνωστόν, στην επιβολή από τον βασιλιά Γεώργιο Β΄ της δικτατορίας του Μεταξά τον Αύγουστο του 1936. Πριν από την 4η Αυγούστου ο Μεταξάς είχε οριστεί από τον βασιλιά αρχικά υπουργός Στρατιωτικών και τον Απρίλιο, μετά τον θάνατο του Δεμερτζή, πρωθυπουργός. Το αρχείο διασώζει μια μεταγενέστερη περιγραφή των γεγονότων της ανάληψης του

υπουργείου Στρατιωτικών από τον Μεταξά, περιγραφή που γίνεται από τον Κωνσταντίνο Μανιαδάκη, υφυπουργό Δημοσίας Ασφαλείας της μεταξικής δικτατορίας, ενώ έκπληξη προκαλεί η ύπαρξη στο αρχείο αντίγραφου της επιστολής του Βενιζέλου στον Λ. Κανακάρη-Ρούφο στις 9 Μαρτίου 1936, στην οποία ο Βενιζέλος επικροτεί τον βασιλιά για την απόφασή του να διορίσει τον Μεταξά υπουργό Στρατιωτικών κλείνοντας, μάλιστα, την επιστολή του με τη φράση «Από μέσα από την καρδιά μου αναφωνώ: Ζήτω ο Βασιλεύς!».

Γεώργιος Β΄ και Ιωάννης Μεταξάς.

Το μεγαλύτερο μέρος του προσωπικού αρχείου του Μεταξά αφορά το δικτατορικό καθεστώς της 4ης Αυγούστου. Ο ιδιωτικός και όχι υπηρεσιακός χαρακτήρας του αρχείου δεν επιτρέπει τη συγκρότηση μεγάλων ενοτήτων ανά τομείς της εσωτερικής ή εξωτερικής πολιτικής του καθεστώτος, με εξαίρεση τον στρατιωτικό τομέα και την προετοιμασία της χώρας για το ενδεχόμενο πολεμικής σύγκρουσης. Για την καλύτερη παρουσίαση του αρχείου θα προσπαθήσουμε να ομαδοποιήσουμε θεματικά τα έγγραφα των φακέλων. Η ιδεολογία και οι κατευθυντήριες γραμμές της πολιτικής της δικτατορίας θα μπορούσαν να συμπυκνωθούν στην προβολή του «Τρίτου Ελληνικού Πολιτισμού», την αναγέννηση της Ελλάδας υπό το «Νέον Κράτος», την εθνική ενότητα με την αδρανοποίηση της πάλης των τάξεων, τη λατρεία του «Αρχηγού» ως χαρισματικού ηγέτη, τη διαπαιδαγώγηση της νεολαίας μέσω της ΕΟΝ, σ' έναν ριζοσπαστικό αγροτισμό και φιλολαϊκό απολυταρχισμό κ.ά. Στο αρχείο, οι παραπάνω ιδεολογικές αρχές του καθεστώτος, μπορούν να ανιχνευθούν στα σχέδια των λόγων που εκφωνεί ο Μεταξάς στις επετείους της 4ης Αυγούστου, σε λόγους προς τη νεολαία και στο «Διάγγελμα προς τον Λαόν δια την Μεταβολήν της 4ης Αυγούστου 1936». Η λατρεία του Μεταξά ως «Αρχηγού» διαφαίνεται στις επιστολές πολιτών, μελών της ΕΟΝ, αλλά και «επωνύμων», όπως της Μαρίκας Κοτοπούλη και της Σίτσας Καραϊσκάκη. Ο τρόπος επιβολής του καθεστώτος με την καταστολή κάθε διαμαρτυρίας, οι εκτοπίσεις κομμουνιστών, «βενιζελοκομμουνιστών» και κάθε είδους πολιτικού αντιπάλου, η παρακολούθηση πολιτών, η επιβολή προληπτικής λογοκρισίας, το ειδικό καθεστώς των παραμεθωρίων περιοχών με τα καταπιεστικά μέτρα κατά των μειονοτήτων, αποτυπώνονται εύγλωττα στο αρχείο. Υπάρχουν έγγραφα για το αντιμεταξικό κίνημα στα Χανιά τον Ιούλιο του 1938, τη συμμετοχή του Εμμανουήλ Μάντακα και την εμπλοκή του Τσουδερού, αναφορά του Γενικού Διοικητή Κρήτης

Σφακιανάκη για τον πολιτικά αντιφρονούντα λαό της Κρήτης, αλλά και σχετικά με το μνημόσυνο του Βενιζέλου στο νησί το 1937 και τους φόβους για αντικαθεστωτικές δράσεις. Σχετικά με την παρακολούθηση των πολιτών και τα κοινωνικά τους φρονήματα, υφίστανται αρκετά σημειώματα της Ειδικής Ασφάλειας και του Μανιαδάκη προσωπικά για καθηγητές πανεπιστημίου (όπως η ομάδα του καθηγητή της Ανωτάτης Εμπορικής Σχολής Τουρνάκη), για δημοσίους υπαλλήλους που εκφράστηκαν αρνητικά για το πρόσωπο του Μεταξά, αλλά και σημειώματα συστάσεων προσώπων για κατάληψη ανώτερων θέσεων στο καθεστώς, ανάμεσα σε άλλα και του Κωστή Μπαστιά, Γενικού Διευθυντή Γραμμάτων και Καλών Τεχνών του Υπουργείου Παιδείας, για τους υποψήφιους για την κατάληψη της διευθυντικής θέσης στην Εθνική Πινακοθήκη κλπ.. Ως προς τον εκτοπισμό των μελών και των δυνητικά συμπαθούντων το ΚΚΕ, το αρχείο δεν παρέχει πολλά στοιχεία. Ενδεικτικά, αναφέρουμε την επιστολή του Γενικού Διοικητή Κρήτης με την οποία ενημερώνεται ο Μεταξάς για τη σύλληψη του Ευτύχη Παλλήκαρη και εννέα κομμουνιστών κατά το μνημόσυνο του Βενιζέλου, την παραίτηση του Γενικού Διοικητή Ηπείρου, επειδή ο αδελφός της γυναίκας του συνελήφθη ως κομμουνιστής, καθώς και έγγραφο του Αρχηγού Γ.Ε.Ν. «Περί μέτρων κατά του κομμουνισμού». Για τους μη κομμουνιστές πολιτικούς αντιπάλους, το αρχείο περιλαμβάνει πληροφορίες για το επιφανέστερο πολιτικό θύμα της δικτατορίας, τον πρώην πρωθυπουργό και υπουργό Εξωτερικών Ανδρέα Μιχαλακόπουλο, που μετά τον εκτοπισμό του στην Πάρο απεβίωσε στην Αθήνα από ασθένεια συνδεδεμένη με τις κακουχίες του εκτοπισμού – στο αρχείο υπάρχει έκθεση του διευθυντή του Ευαγγελισμού για τις συνθήκες θανάτου του Μιχαλακόπουλου – καθώς και για τον Κομνηνό Πυρομάγλου και τις παρεμβάσεις από τη Γαλλία, όπου σπούδασε, για την απελευθέρωσή του. Για την πολιτική της δικτατορίας απέναντι στους σλαβόφωνους της Μακεδονίας και τις άλλες μειονότητες, το αρχείο διασώζει σειρά εκθέσεων για τους σλαβόφωνους από έναν δημοδιδάσκαλο που υπηρετούσε στην Έδεσσα καθώς και εκθέσεις της Δ/σης Εποικισμού του υπουργείου Γεωργίας για τον εποικισμό των παραμεθωρίων περιοχών. Σχετικά με την επιβολή λογοκρισίας από το καθεστώς, ενδιαφέρον παρουσιάζει η αλληλογραφία του Μεταξά με την Έλενα Βενιζέλου με αντικείμενο τη λογοκρισία σε μεταφράσεις αρχαίων κειμένων του Βενιζέλου, καθώς και επιστολή του Θεολόγου Νικολούδη για τη λειτουργία του Υφυπουργείου Τύπου και Τουρισμού, αρμοδίου για την

άσκηση λογοκρισίας και τη συγκέντρωση εκεί του συνόλου της προπαγανδιστικής δραστηριότητας του καθεστώτος.

Στο αρχείο υπάρχουν αρκετές αναφορές για τις ενδοκαθεστωτικές διενέξεις και την ενίσχυση της θέσης του Μεταξά μετά το 1938. Υπάρχει συγκροτημένος φάκελος για την εκλογή του Αρχιεπισκόπου της Εκκλησίας της Ελλάδος τον Δεκέμβριο του 1938, οπότε ο πρωθυπουργός επέβαλε αντικανονικά την ακύρωση της εκλογής του Δαμασκηνού και τον ορισμό του ευνοούμενου του Χρύσανθου. Παράλληλα, το αρχείο περιλαμβάνει τις επιστολές παραίτησης υπουργών, υφυπουργών και ανώτατων στελεχών της διοίκησης λόγω διαφωνιών με τον Μεταξά ή, κατά τον ίδιο, λόγω σχηματισμού φιλοβασιλικού μετώπου εναντίον του, όπως αυτές των υπουργών Παιδείας Γεωργακόπουλου, Δικαιοσύνης Λογοθέτη, Εμπορικής Ναυτιλίας Ρεδιάδη, Αγορανομίας Κρητικού, Εσωτερικών Σκυλακάκη, Σιδηροδρόμων και Αυτοκινήτων Σπυρίδωνος κ.ά. Στο ίδιο πλαίσιο, υπάρχει αλληλογραφία του Μεταξά με το πρώην στέλεχος των Ελευθεροφρόνων Τουρκοβασίλη και αντίγραφο επιστολής του τελευταίου προς τον στρατηγό Γ. Ρέππα στο Παρίσι. Ο Τουρκοβασίλης το 1940 συνελήφθη και εξορίστηκε για συμμετοχή σε ανατρεπτική κίνηση κατά του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου. Στο χώρο του στρατεύματος, το προπύργιο του βασιλιά Γεωργίου Β΄, το αρχείο διασώζει έγγραφα της Ειδικής Ασφάλειας, ένορκες καταθέσεις, έκθεση του Αρχηγού του ΓΕΣ Αλέξανδρου Παπάγου σχετικά με την υπόθεση, τον Ιούλιο του 1940 του υποστράτηγου Κων/νου Πλατή και τις επαφές του με γερμανικούς κύκλους που εικάζεται ότι ήθελαν να αντικαταστήσουν τους αγγλόφιλους στρατηγούς (μεταξύ των οποίων και τον ίδιο τον Παπάγο), με περισσότερο φιλικά διακείμενους στο Βερολίνο συναδέλφους τους. Υπάρχουν, επίσης, πληροφορίες, προερχόμενες από τις ελληνικές πρεσβείες για τις κινήσεις αντιφρονούντων του καθεστώτος, όπως για παράδειγμα επιστολές του Φωκά-Κοσμετάτου από το Παρίσι για τη δράση «πλαστηρικών και άλλων αντιδραστικών».

Με τον υπουργό Προπαγάνδας του Γ΄ Ράιχ Joseph Goebbels με φόντο το Μικρολίμανο (Σεπτέμβριος 1936).

Για την προσπάθεια της μεταξικής δικτατορίας να δημιουργήσει ένα μοντέλο κοινωνικής οργάνωσης στα πρότυπα του γερμανικού εθνικοσοσιαλισμού και για τον προσεταιρισμό των λαϊκών τάξεων του εργατικού και αγροτικού κόσμου μέσα από ένα πρόγραμμα κοινωνικής πρόνοιας και ενίσχυσης των ασθενέστερων κοινωνικά στρωμάτων, το αρχείο παρέχει κάποιες αναφορές έμμεσες ή άμεσες. Σ' αυτό το πλαίσιο θα μπορούσαν να ενταχθούν τα ευχετήρια σημειώματα του Μεταξά προς τους γεωργικούς συνεταιρισμούς, στους οποίους απευθύνεται ως ο Ανώτατος Επόπτης των Γεωργικών Συνεταιρισμών ή προς την Εθνική Συνομοσπονδία των Εργατών, στην οποία απευθύνεται ως ο "Πρώτος Εργάτης της Ελλάδος", ένας κατάλογος με τα νοσηλευτικά ή φιλανθρωπικά ιδρύματα και σωματεία που χρηματοδοτούνται από τον κρατικό προϋπολογισμό και η αιτιολογική έκθεση για το νόμο περί συστάσεως Οργανισμού Στέγης Εργάτου. Στον οικονομικό τομέα εφαρμόστηκε μια πολιτική οικονομικού εθνικισμού με την προσπάθεια αυτάρκειας της χώρας, τις συμφωνίες clearing και τη δασμολογική προστασία των εγχώριων προϊόντων καθώς και σε έναν περιορισμένο κρατικό παρεμβατισμό που δεν οδήγησε, ωστόσο, στην αντιγραφή των ιταλικών προτύπων συντεχνιακού τρόπου οργάνωσης της οικονομίας – ο μοναδικός θιασώτης της οικονομικής αυτής πολιτικής ήταν ο καθηγητής της ΑΣΟΕΕ Ιωάννης Τουρνάκης και ο κύκλος του που, όπως φαίνεται από τα έγγραφα του αρχείου, παρακολουθούσαν από την Ασφάλεια. Το αρχείο περιλαμβάνει εκθέσεις του Ανωτάτου Οικονομικού Συμβουλίου, του ανώτατου συμβουλευτικού οργάνου του κράτους σε οικονομικά ζητήματα, του αντιπροέδρου του Συμβουλίου Αλέξανδρου Διομήδη και του μέλους του τελευταίου, Γεώργιου Πεσμαζόγλου, σχετικά με την κατάσταση της ελληνικής οικονομίας το 1936 και τα Ειδικά Ταμεία, όπως και έκθεση του Συμβουλίου σχετικά με την παραγωγή καπνού. Υπάρχουν, ακόμη, πίνακες της Στατιστικής Υπηρεσίας του υπουργείου Εθνικής Οικονομίας για την εξέλιξη του τιμάριθμου του κόστους ζωής σε διάφορες ελληνικές πόλεις την περίοδο 1937-1940. Υπενθυμίζεται, ότι η δικτατορία απαγόρευε τη δημόσια διατύπωση απόψεων για το ύψος και την εξέλιξη του τιμάριθμου.

Ο Ιωάννης Μεταξάς (δεξιά) σε σχολικές επιδείξεις κοριτσιών – μελών της Εθνικής Οργάνωσης Νεολαίας (ΕΟΝ).

Η περίοδος της δικτατορίας της 4ης Αυγούστου δεν αποτελεί τομή στις κατευθυντήριες γραμμές της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής και του αμυντικού δόγματος της χώρας. Ο Μεταξάς συνέχισε την πολιτική πρόσδεσης της Ελλάδας στο άρμα της Μεγάλης Βρετανίας ως αντίβαρο στον βουλγαρικό αναθεωρητισμό και τον ιταλικό επεκτατισμό, ενώ παρέμεινε πιστός και στο Βαλκανικό Σύμφωνο του 1934. Αν και προσπαθούσε να ισορροπήσει μεταξύ Βερολίνου, Λονδίνου και Ρώμης, συνυπολογίζοντας και τον μεγάλο όγκο των εμπορικών συναλλαγών με τη Γερμανία, και να εξορκίσει τη συμμετοχή της Ελλάδας στην επερχόμενη πολεμική σύγκρουση δηλώνοντας ουδέτερος, στην πραγματικότητα, παρά την όποια ιδεολογική συνάφεια του καθεστώτος του με τη φασιστική Ιταλία και την ναζιστική Γερμανία και χωρίς να ασκηθεί πίεση από τον βασιλιά, είχε αποφασίσει ότι η Ελλάδα, εφόσον δεν μπορούσε να αποφύγει τη συμμετοχή στον πόλεμο, δεν θα ήταν δυνατόν να ανήκει σε στρατόπεδο διαφορετικό από εκείνο της Μεγάλης Βρετανίας. Η αντίληψη αυτή έρχεται σε αντίφαση με τη φιλογερμανική στάση του Μεταξά την περίοδο του Εθνικού Διχασμού και δεν είναι βέβαια η μοναδική. Άλλωστε, στο ημερολόγιό του λίγο προτού φύγει από τη ζωή, ο Μεταξάς ζητούσε συγχώρεση από τον Θεό για όσα έπραξε το 1915. Για την εξωτερική πολιτική της περιόδου 1936-1940, το προσωπικό αρχείο του Μεταξά περιέχει αρκετά στοιχεία, όπως αλληλογραφία με τον βασιλιά και με ελληνικές πρεσβείες καθώς και υπομνήματα πολιτικών για την εξωτερική πολιτική της χώρας. Συγκεκριμένα, περιλαμβάνονται αλληλογραφία του ιδίου με τον πρέσβη στο Λονδίνο Χαράλαμπο Σιμόπουλο, με τους Νικό-

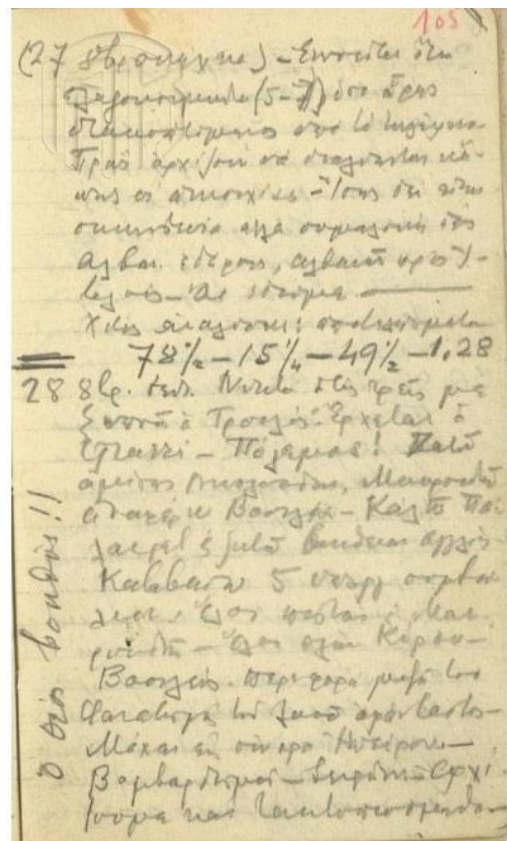
λαο Πολίτη και Σπυρίδωνα Φωκά-Κοσμετάτο στην πρεσβεία στο Παρίσι, τον Αλέξανδρο Ρίζο-Ραγκαβή, πρέσβη στο Βερολίνο, τον Περικλή Αργυρόπουλο στη Μαδρίτη κ.ά. Κυρίαρχο, βέβαια, ζήτημα στην παραπά-νω αλληλογραφία αποτελεί ο πόλεμος, η στάση της Ελλάδας και των βαλκανικών χωρών, ειδικότερα της Βουλγαρίας και της Γιουγκοσλαβίας, οι βλέψεις της Ιταλίας, τέλος, οι επαφές και συνεννοήσεις μεταξύ Λονδίνου και Αθήνας.

Με τον αρχιστράτηγο Αλέξανδρο Παπάγο.

Παράλληλα, τίγονται ζητήματα οικονομικών σχέσεων, εμπορικών συναλλαγών και διαπραγματεύσεων για την αγορά όπλων από την ελληνική κυβέρνηση, όπως των γαλλικών βομβαρδιστικών αεροπλάνων Potez ή την ενδεχόμενη αγορά βρετανικών αεροσκαφών. Σημειώνεται, επίσης, η ύπαρξη εγγράφων με αναφορές στον «Ναύαρχον Κανάρη» (Φον Κανάρης), ένα αμφιλεγόμενο πρόσωπο του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου, που παρουσιάζεται να μεσολαβεί το 1935 εκ μέρους του γερμανικού υπουργείου Αμύνης σε συζητήσεις με τον Ιωάννη (Τζων) Θεοτόκη, υπουργό Εξωτερικών, για την αγορά γερμανικών αεροπλάνων από το ελληνικό κράτος. Το αρχείο περιλαμβάνει και φάκελο με αλληλογραφία του Μεταξά με ελληνικές διπλωματικές αποστολές και τον

Γεώργιο σχετικά με το ταξίδι του τελευταίου το 1937 σε Ρώμη, Παρίσι και Λονδίνο. Ακόμη, διασώζονται υπομνήματα πολιτικών (Παπανδρέου, Σοφούλης, Ράλλης, Καφαντάρης κ.ά.) για την εξωτερική πολιτική της χώρας μετά την υπογραφή του συμφώνου φιλίας μεταξύ Βουλγαρίας και Γιουγκοσλαβίας ή υπομνήματα σχετικά με την εξωτερική πολιτική του Δ. Φιλάρετου, του Λ. Μάκκα κ.ά. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το υπόμνημα του, μετέπειτα υπουργού των δωσιλογικών κυβερνήσεων, Σωτηρίου Γκοτζαμάνη τον Μάιο του 1940, σχετικά με την ενίσχυση της θέσης της Ελλάδας από μια ενδεχόμενη επικράτηση στον πόλεμο της Γερμανίας και των δυνάμεων του Άξονα, καθώς και η στήριξη του Σοφοκλή Βενιζέλου, τον Αύγουστο του 1940, στην πολιτική του Μεταξά απέναντι στις απειλές που αντιμετώπιζε η χώρα.

Η κήρυξη του πολέμου και η ιδιόχειρη καταχώρισή της στο πρωτότυπο του Ημερολογίου (δεξιά).

Όπως και στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής, έτσι και το αμυντικό δόγμα της Ελλάδας δεν άλλαξε μετά την εγκαθίδρυση της 4ης Αυγούστου. Πρώτιστη απειλή για τη χώρα ήταν ο βουλγαρικός αναθεωρητισμός και μόνο μετά την στρατιωτική κατάληψη της Αλβανίας από τους Ιταλούς, τον Απρίλιο του 1939, απασχόλησε σοβαρά τη στρατιωτική ηγεσία η προοπτική μιας ιταλικής επίθεσης. Το αρχείο περιέχει πλείστες

εκθέσεις του Ανωτάτου Πολεμικού Συμβουλίου, του Γενικού Επιτελείου και των επιμέρους Επιτελείων σχετικά με σχέδια άμυνας του ελληνικού στρατού σε περίπτωση επίθεσης κυρίως της Βουλγαρίας, μελέτες οχυρώσεων, πολεμικής προπαρασκευής, την οργάνωση των ενόπλων δυνάμεων και ιδίως της αεροπορίας, σχέδια στρατιωτικής, πολιτικής και οικονομικής επιστράτευσης, επιτελικούς χάρτες, δελτία πληροφοριών και εκθέσεις για τη στρατιωτική δύναμη και τη διάταξη του βουλγαρικού και ιταλικού στρατού, υπόμνημα για την αναδιοργάνωση του ΓΕΣ κ.ά. Ενδεικτικά αναφέρονται η έκθεση του 1936 των αρχηγών των Επιτελείων για τη στρατηγική στάση της Ελλάδας σε περίπτωση αγγλοϊταλικού πολέμου, επιτελικός χάρτης της Αλβανίας με τη διάταξη των ιταλικών δυνάμεων τον Σεπτέμβριο του 1939, έκθεση πληροφοριών του ΓΕΣ για τη δύναμη και τη διάταξη των ιταλικών στρατιωτικών δυνάμεων στην Αλβανία τον Μάρτιο του 1940 και έκθεση του Α/ΓΕΣ αντιστρατήγου Παπάγου για την εξέλιξη της στρατιωτικής κατάστασης στην Ελλάδα από την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης έως την επιβολή του δικτατορικού καθεστώτος.

Για το σύντομο χρονικό διάστημα από την κήρυξη του ελληνοϊταλικού πολέμου έως τον θάνατο του Μεταξά στις 29 Ιανουαρίου του 1941, τα έγγραφα του αρχείου είναι λίγα και περιορίζονται σε επιστολές στηριξης της πολεμικής προσπάθειας της Ελλάδας, μια επιστολή του στρατηγού Τσολάκογλου από την Κορυτσά σχετική με τα συγχαρητήρια του Μεταξά στη μονάδα του για την κατάληψη της πόλης. Για τον θάνατο του Μεταξά, για τον οποίο κυκλοφορούν διάφορες φήμες, υπάρχει φάκελος με αποκόμματα εφημερίδων σχετικά με τις συνθήκες θανάτου και σημείωμα της Λουκίας Μεταξά για το ίδιο θέμα, καθώς και αντίγραφα της διαθήκης του Μεταξά και της ληξιαρχικής πράξης θανάτου του.

Με τη σύζυγό του Λέλα, το γένος Χατζηγιάννου, στον κήπο της οικίας του, στην Κηφισιά.

Όπως σημειώθηκε παραπάνω, το αρχείο περιλαμβάνει υλικό και μετά τον θάνατο του Μεταξά, το οποίο συντάχθηκε ή συγκεντρώθηκε από τη σύζυγό του και τις κόρες του. Τα σημαντικότερα από αυτά είναι οι αποφάσεις του 1942 του «Συμβουλίου της εν Αθήναις Ανακριτικής επιτροπής Ελέγχου Περιουσιών» σχετικά με τον νόμιμο τρόπο απόκτησης της περιουσίας του Ιωάννη Μεταξά και μελών της οικογένειάς του και την παραπομπή τους σύμφωνα με το Ν.Δ. 845/1941 – τελικά, η απόφαση του Συμβουλίου ήταν αθωωτική – και το ημερολόγιο της Λέλας Μεταξά, που περιγράφει τη σύλληψη και την ομηρία της από τον ΕΛΑΣ την περίοδο Δεκεμβρίου 1944 – Ιανουαρίου 1945 και το οποίο εξέδωσε αργότερα.

Κλείνοντας, και αναφορικά μόνο με το αρχειακό απόθεμα της Κεντρικής Υπηρεσίας των ΓΑΚ, για τη μελέτη των γεγονότων της περιόδου κατά την οποία ο Μεταξάς είχε πρωταγωνιστικό ρόλο, είναι απαραίτητη η παράλληλη έρευνα στα αρχεία του Πολιτικού Γραφείου του Πρωθυπουργού, που καλύπτει το χρονικό διάστημα 1917 – 1928, και των Βασιλικών Ανακτόρων, όπου, ιδίως για την περίοδο του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου, συγκεντρώνονται τα υπομνήματα των αρχηγών των προδικτατορικών πολιτικών κομμάτων προς τον βασιλιά, τον έτερο πόλο εξουσίας της περιόδου 1936 – 1940, με τα οποία εκφράζεται η αντίθεσή τους προς την μεταξική δικτατορία. Παράλληλα, η Κ.Υ. των ΓΑΚ διαθέτει στις συλλογές της το αρχείο της ΕΟΝ, της σοβαρότερης, αλλά ανολοκλήρωτης, προσπάθειας του Μεταξά να δημιουργήσει στο μέλλον μια λαϊκή βάση ενός φασιστικού καθεστώτος, από τη στιγμή, κατά την οποία εκείνο της 4ης Αυγούστου επιβλήθηκε «από τα πάνω», τον βασιλιά δηλαδή, δίχως να στηρίζεται, όπως συνέβη στην Ιταλία και την Γερμανία, σε κάποιο μαζικό κόμμα ή κίνημα.

Προέλευση : <http://clioturbata.com>.

Πηγή : <http://infognomonpolitics.blogspot.com>.